

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL RELAȚIILOR ROMÂNNO-TURCE (1923—1938)

NICOLAE CIACHIR

În discursul lui Mihail Kogălniceanu din 9 mai 1877, când a fost proclamată independența României, ilustrul om de stat român așea vi-ziunea viitorului când declara : „Noi voim să fim bine cu toate popoa-rele... și chiar cu Turcia ; și cu Turcia vom face legături nouă, iar nu să rămînem în acele legături ca pînă astăzi, care numai au rațiunea lor de a fi“¹. Încă în ianuarie 1878 România, prin Calimachi Catargiu, încerca să poarte negocieri la Paris cu Turcia², iar la 2 februarie 1878, Mihail Kogălniceanu dorea să repatrieze pe cei 6 000 de prizonieri oto-mani „care din partea noastră sînt liberi de a se întoarce acasă la ei“³. La rîndul său, Imperiul otoman recunoștea independența, înaintea Italiei, Angliei, Franței și Germaniei⁴. În septembrie 1878, cele două state trec la schimbul de diplomați conform noii situații, România trimițînd pe primul său ministru extraordinar și plenipotențiar, în persoana lui Du-mitru Brătianu. De legația română din Constantinopol, depindeau con-sulatele generale din C-pol, Salonic, Adana, Smirna și Teheran. Ulte-rior vor lua ființă consulate la Monastir, Ianina etc.⁵.

Primul diplomat turc acreditat la București a fost Suleiman bey, care la 15 decembrie 1878 este primit în audiență oficială cu tot per-sonalul legației⁶. După 1878 vor lua ființă ori se vor reorganiza con-sulate turcești în următoarele localități : Iași (1879), Călărași (1880), Tulcea (1880), Constanța (1882), Giurgiu (1891), Turnu Severin (1892), Brăila (1895), Galați (1897)⁷.

Ca urmare a unei politici de totală toleranță și înțelegere a gu-vernului român față de toate naționalitățile, din 1881 încep să se re-patrieze în Dobrogea⁸, o parte din refugiații musulmani, iar din 1905 guvernul otoman a promulgat o iradea prin care se recunoștea și se permitea constituirea comunităților aromâne în cadrul Imperiului⁹. Aceste relații bune, sau chiar cordiale, ca în anii 1897, 1908, în timpul războaielor balcanice (1912—1913), au dus la consolidarea păcii în sud-

¹ Documente privind istoria României (răz. ind.), II, Buc., 1955, p. 668.

² N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, Buc., 1923, p. 276.

³ N. Iorga, *Correspondance diplomatique*, doc., 675, p. 459.

⁴ N. Ciachir, *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1878—1914)*, ADÎRI, nr. 5 (23), 1970, p. 9.

⁵ Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 25 (1880), f. 1.

⁶ „Monitorul Oficial“, din 8/20 noiembrie 1878.

⁷ Arh. MAE, fond 21, Repr. literele K—2, F—2, O—2, S—14.

⁸ Arh. MAE, fond 21, vol. 33, f. 20.

⁹ *Ibidem*, fond 21, vol. 47, f. 97.

estul Europei, reflectându-se pozitiv și asupra schimburilor comerciale. Principalele articole care se exportau în Turcia erau: făină de grâu, orz, brânzeturi, lemn de construcții, spiritoase distilate, legume, berbeci, oi, capre, miei, vinuri, piei, petrol, benzină, unt, mobile tapitate¹⁰ etc. Importam din Turcia în special: untdelemn, tutun, lămii, portocale, bumbac brut, halva, pește, legume proaspete, săpunuri etc.¹¹.

În primul război mondial, deși aflate în tabere diferite, poporul român privea cu simpatie, ne referim la perioada imediat terminării conflagrației, cum elementele progresiste turce, încercau să stopeze infiltrarea brutală a forțelor imperialiste și totodată să înlăture retrograda administrație feudală otomană.

Pe ruinele Imperiului otoman se făurește statul național turc, cu formă de guvernământ republicană (29 octombrie 1923), creație la care aportul lui Mustafa Kemal Atatürk a fost considerabil¹². Un raport al Legației române din Istanbul arăta că, Mustafa Kemal a început rezistența cu 60 de oameni și a reușit să creeze „un stat independent, care a știut să țină în respect Europa întregă, în mai multe ocaziuni”¹³.

După cum se știe, Turcia a fost prima țară, care a făcut o breșă în sistemul Antantei, nerespectînd hotărârile tratatului de la Sèvres (1920). De aceea la 20 noiembrie 1922, reprezentanții a 12 state, printre care și România, se întruneau la Lausanne, pentru a discuta viitoarea soartă a Turciei. România, reprezentată prin ministrul său de externe I. G. Duca, cerea normalizarea relațiilor, subliniind faptul că 80% din comerțul său, făcîndu-se pe apă și avînd accesul numai la o singură mare, cerea principiul libertății navigației prin Strîmtori și consacrară acestui principiu într-un tratat internațional „... în conformitate nu cu interesele de moment, ci cu interesele generale și permanente ale tuturor puterilor”¹⁴. Deși delegația engleză a părăsit conferința, deoarece Turcia era decisă să lupte, discuțiile au fost reluate în aprilie 1923, soldîndu-se cu recunoașterea majorității doleanțelor guvernului de la Ankara¹⁵. Cu această ocazie, Mustafa Kemal declara: „Doleanțele noastre erau perfect întemeiate. Noi dispunem de altfel și de puterea necesară pentru a ne apăra drepturile și cu forțe dacă ar fi fost necesar. Forța noastră consta în faptul că noi eliberasem națiunea noastră, dîndu-i soarta în propria-i mină. Dovedisem și capacitatea noastră de a păstra această libertate. Iată motivele pentru care urmăream cu calm desfășurarea lucrărilor conferinței și nu dădeam prea multă importanță anumitor incidente apărute pe parcurs”¹⁶. După succesul de la Lausanne, urmează al doilea mare succes, proclamarea republicii și alegerea ca

¹⁰ Arh. MAE, 2 conv. T—6, vol. I (nenumerotat).

¹¹ *Ibidem*.

¹² Suat Sinanoglu, *Visage de la Turquie*, Ankara, 1979, p. 115—122.

¹³ Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 26 (1925), f. 37.

¹⁴ Paul Gogeanu, *Strîmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, București, 1966, p. 122.

¹⁵ Nicolae Ciachir, *Informații din arhivele românești despre Kemal Atatürk*, în „Revista de istorie”, nr. 6 (1981), p. 1138.

¹⁶ Arh. MAE, fond 71, vol. 58, raport nr. 1200 din 28 iulie 1923.

președinte al lui Mustafa Kemal, avînd ca prim ministru pe İsmet pașă. Presa română a reprodus știrea proclamării republicii Turcia și fotografia primului președinte. Cu această ocazie, ziarul „Universul“, scria : „Grație formei noi de guvernămînt, Turcia va putea prospera în pace și ea va dovedi prin acte că e demnă să ocupe locul ei de azi în lume“¹⁷. Legația română, trimitea la 30 octombrie 1923, discursul lui Mustafa Kemal, cu ocazia alegerii ca președinte și comentariul că conform constituției, suveranitatea aparține națiunii (art. 1), religia este musulmană, iar limba oficială, turca (art. 2). Statul este administrat de Marea Adunare Națională (art. 4), iar președintele republicii este capul statului (art. 10). Președintele consiliului de miniștri este desemnat de președintele republicii, dintre membrii Adunării. Ceilalți miniștri sînt aleși de către primul ministru și confirmați de președinte (art. 12). Se face specificarea, că prin articolul 12, Atatürk alegîndu-și primul ministru, putea dispune de puterea executivă, fără să ceară asentimentul Marii Adunări Naționale¹⁸.

Legația română de la Istanbul, raporta în noiembrie 1924, îngrijorarea cercurilor conducătoare turcești, de declarațiile lui Chamberlain, că Anglia și Franța vor duce o politică comună forte în Siria și Palestina, cît și îngrijorarea lui Mustafa Kemal, față de veleitățile expansioniste ale lui Mussolini¹⁹.

Nu întimplător, Atatürk declara că „...dacă o națiune vrea să aservească națiunea mea, mă voi declara dușman neîndurător al acestei națiuni, pînă cînd ea va renunța la această dorință. Noi nu nutrim sentimente ostile față de popoarele străine, dorim să avem relații prietenești cu ele. Turcii sînt amicii tuturor națiunilor civilizate“²⁰. Desigur asemenea idei au avut un puternic ecou atît în opinia publică turcă, cît și peste hotare, România sprijinind un asemenea punct de vedere, adică neamestec, colaborare și stimă față de celelalte popoare și state.

În fondul Casa regală, se păstrează două scrisori autografe ale lui Mustafa Kemal, amîndouă din 1931, adresate regelui Carol al II-lea, și care fac referiri la bunele relații între cele două state, care sînt în ascendență continuă²¹. De altfel, această apropiere începuse să se contureze încă în timpul conferinței de la Lausanne (1922—1923), unde Turcia luptînd pentru completa abolire a capitulațiilor avea și sprijinul României, care milita pentru neamestecul Marilor Puteri și în treburile sale interne²².

¹⁷ „Universul“ din 4 noiembrie 1923.

¹⁸ Arh. MAE, probl. 71. Turcia, T—6, f. 3—4 (către ministrul de externe, I. G. Duca).

¹⁹ Arh. Ist. Centr., fond Casa regală, dos. 18(1925), f. 4—6; vezi și Arh. MAE, vol. 82/3, probl. 71, Turcia, T—3, f. 9.

²⁰ Haluk Camil Tanju, *Beyaz Kiap-Kemal Atatürk. 1881—1938*, Istanbul, 1939, p. 62.

²¹ Fond Casa regală, dos. 94(1931); dos. 96(1931).

²² Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913—1947*, București, 1980, p. 239—242.

Referitor la minoritatea turcă aflată peste hotare, un buletin român al Direcției politice Orientale, face următoarele precizări : „Dacă minoritățile turce nu sînt mulțumite în țările în care trăiesc, nu au decît să vină în Turcia, cu bunurile lor mobile și după ce și-au lichidat pe cele imobile. Iar dacă guvernul unei țări unde trăiesc minorități turce, nu este mulțumit de ele, nu are decît să ni le trimită. Minoritățile nu constituie deci pentru Turcia, un element de divergență politică”²³. În relațarea, Legației noastre, din 12 ianuarie 1936, deci cu 5 ani mai tîrziu, trimisul ministrului de externe Nicolae Titulescu, se dau informații suplimentare despre grija guvernului turc, de a repatria elementul turc musulman din România. În acest sens se dau amănunte : „Legația turcă recrutează anual un număr din ce în ce mai mare de bursieri studenți și elevi secundari, care sînt trimiși la școlile superioare și liceele din Istanbul și Ankara”²⁴.

Atatürk încă din 1923, milita pentru o colaborare strînsă cu celelalte state balcanice. Astfel el declara : „De fapt, în Balcani, pentru a fi prieteni, este suficient a ne respecta unul pe altul. Noi dorim sincer să restabilim cît mai repede posibil relațiile oficiale cu statele balcanice prietene, cu care am avut legături, și să deschidem acolo ambasade și consulate”²⁵. În condițiile istorice de ascensiune a fascismului, atît Nicolae Titulescu, cît și Atatürk au militat pentru crearea de alianțe. Căutînd să sublinieze marea responsabilitate morală a Societății Națiunilor, dar totodată și limitele ei, Nicolae Titulescu declara : „Geneva nu este pămîntul minunilor. Dar prin actele noastre să dovedim că niciăieri mai bine ca aici, în cadrul Societății Națiunilor, bunăvoința și spiritul de hotărîre nu ar putea da rezultate mai fericite”²⁶. În spiritul acestei idei, în zilele de 3 și 4 iulie 1933, au fost semnate la Londra, două convenții asupra agresiunii, între țări figurînd, România și Turcia²⁷.

Încă cu ocazia celei de a doua conferințe a statelor balcanice ținută la Ankara în 1931, Atatürk declara : „Națiunile balcanice de astăzi sînt : Albania, Bulgaria, România, Grecia, Iugoslavia și Turcia, constituînd fiecare state politice independente. Toate aceste națiuni, stăpîne ale țărilor lor, au trăit veacuri de-a rîndul împreună. Se poate spune că toate statele balcanice apărute în ultima sută de ani, inclusiv Republica Turcă, sînt rezultatul istoric al nimicirii treptate a Imperiului otoman, al îngropării sale, în cele din urmă, în mormîntul istoriei”²⁸. Legația română, raporta la 28 octombrie 1931 din Ankara, că „autoritățile turcești au arătat cu această ocazie un talent de organizare care a uimit pe toți delegații și că Gaziul, Mustafa Kemal a rostit o cuvîntare

²³ Fond Casa regală, dos. 122(1931), este reprodus Buletinul nr. 17 din 1 octombrie 1931 al Dir. politice Orientale. Secțiunea Balcanică (nenumerotat).

²⁴ Arh. MAE, vol. 461/1, probl. 71, 1935, Turcia, T—1, f. 60.

²⁵ Mehmed Ali Ekrem, *Atatürk, făuritorul Turciei moderne*, București, 1969, p. 210.

²⁶ N. Titulescu, *Discursuri*, București, 1967, p. 369.

²⁷ *România în relațiile internaționale. 1699—1939* (coordonatori L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon), Iași, 1980, p. 468.

²⁸ Arh. MAE, fond. 71, Înțelegerea balcanică, vol. 11, f. 107—108.

în limba franceză, un frumos discurs viu aplaudat²⁹. De asemenea că delegația română condusă de Ciceo Pop, a vizitat ferma model a lui Mustafa Kemal (denumită Gazi-Ciflik), a asistat la o recepție dată de șeful statului turc în chioșcul (palatul) de lângă Marmara și a purtat discuții privind întărirea relațiilor între țara noastră și Turcia.³⁰

Deoarece două state balcanice, Bulgaria și Albania, influențate de Germania și respectiv de Italia, n-au acceptat să adere la o asemenea alianță, la 9 februarie 1934, miniștrii afacerilor externe ai României, Turciei, Iugoslaviei și Greciei, semnau la Atena, tratatul Pactului Înțelegerii Balcanice.³¹ Cele 4 state, dornice de a întări pacea în Balcani, cu scopul opririi infiltrării statelor fasciste în această zonă a Europei, erau ferm hotărâte „...de a respecta angajamentele contractuale deja existente și menținerea ordinii teritoriale actualmente stabilite”.³² Documentul a fost iscălit după cum se știe de Nicolae Titulescu, Tevfik Rüstü Aras, Bogoliub Jevtić, Dimitrie Maximos. Din discuția avută între Nicolae Titulescu cu liderii turci la Ankara în ianuarie 1934, se vede că ministrul de externe român și Atatürk, au impulsivat crearea Înțelegerii Balcanice, nepermițând ca Germania și Italia să facă disensiuni între cele 4 state semnatare ale tratatului. Țările din sud-estul Europei n-au făcut un secret din faptul că încrederea în politica marilor puteri se diminuea, în funcție de desfășurarea evenimentelor internaționale, deoarece acestea de multe ori acționau contrar principiului echității și justiției, încît era necesar acest Locarno balcanic³³. Antanta Balcanică a adâncit relațiile pe multiple planuri între România și Turcia, iar alături de Iugoslavia și Grecia, au reușit în anii din ajunul războiului, să caute noi metode și mijloace de a consolida pe de o parte unitatea balcanică, iar pe de altă parte să zădărnicească unele acțiuni, în special ale Germaniei și Italiei, dar și a celorlalte mari puteri. Legația noastră raporta de la Ankara, cu ocazia Consiliului permanent al Antantei Balcanice (ținut în capitala turcă între 30 octombrie—2 noiembrie 1934), că Mustafa Kemal, prin mare clarviziune conduce destinele țării sale, cu efecte utile pentru Balcani, chiar pentru lumea întreagă, dorind relații tot mai strinse cu România³⁴. De altfel încă din 1928, se iscălise un tratat comercial româno-turc, un nou acord comercial va fi iscălit în februarie 1936, reflectînd relațiile ascendente și pe această linie³⁵.

Merită să ne oprim puțin, asupra situației economice a Turciei și felul cum Mustafa Kemal și colaboratorii săi, au știu să rezolve unele probleme complexe, văzute în 1934, de către experții români. Se face

²⁹ *Ibidem*, f. 102.

³⁰ *Ibidem*, f. 74.

³¹ Pentru amănunte: Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică. Momente și semnificații de istorie diplomatică*, Buc., 1968; vezi și Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, 1972.

³² Arh. MAE, fond Înțelegerea Balcanică, dos. 1. Pact de înțelegere balcanică, Atena, 9 febr. 1934.

³³ România în relațiile internaționale, p. 474—475.

³⁴ Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 102 (1934), f. 1—2.

³⁵ Ekrem Mehmed Ali, *Les relations roumaino-turques au temps d'Atatürk*, III, Congrès Internationales d'études du sud-est Européen, I, Bucarest, 1974, p. 327.

un istoric al datoriei otomane față de Marile Puteri, al cărui început datează din timpul războiului Crimeei. Aceasta era de 3 milioane de lire sterline. În 1912, datoria publică otomană ajunsese la 3 miliarde 500 milioane franci aur, iar anuitățile erau de 275 milioane franci aur. Noul regim primea astfel o moștenire ce-l copleșea. Inscrisă în prevederile păcii de la Lausanne și trecută prin votul Adunării Naționale de la Ankara, la 5 decembrie 1928, Turcia trebuia să plătească 107 500 000 lire turcești aur sau aproape 2 miliarde 440 milioane franci aur³⁶. Prin perseverența lui Mustafa Kemal, se ajunge la iscălirea unui nou acord la Paris (22 aprilie 1933), care se soldează cu succesul Turciei, reducându-se datoria de la 107 500 000 lire turcești aur la 8 500 000 lire turcești aur, iar anuitatea globală a fost fixată numai la 700 000 lire turcești aur, plătită timp de 50 de ani³⁷. Astfel era împrumuturilor externe neîntrerupte a luat sfârșit, făcându-se totuși remarca că „...guvernul Republicii nu este ostil investirii capitalurilor străine în Turcia. Totuși ține ca, în măsura posibilităților, capitalurile indigene să contribuie la refacerea și propășirea economică a țării. Față de această politică financiară înțeleaptă, nu este de mirare că guvernării turci au izbutit să rezolve în condițiuni atât de favorabile problema Datoriei Publice Otomane“³⁸.

A rămas cunoscută ideea lui Nicolae Titulescu că „...România și Turcia sînt menite să practice o prietenie sinceră și activă“³⁹, pentru care nu s-a limitat numai la probleme comune de politică externă, ci a cuprins, și sferele colaborării economice, comerciale, culturale și militare (Convenția militară româno-turcă prevăzută în cadrul Înțelegerii Balcanice). Același Titulescu, cu ocazia unei vizite la Ankara, declara : „Națiunea turcă are, după mine, printre multe altele, trei calități neprețuite : un puternic sentiment național, o loialitate profundă, o generozitate înăscută. Cred că veți regăsi cu ușurință aceste caracteristici și la poporul român“⁴⁰. Guvernul român își arăta deplina satisfacție, în 1935, a realegerii lui Atatürk, în unanimitate, în înalta funcție de președinte al Republicii.⁴¹

Un moment semnificativ în relațiile dintre România și Turcia, a fost poziția aproape identică a celor două țări, cu ocazia Conferinței de la Montreux, din iunie 1936, conferință ținută la insistențele lui Atatürk, care propunea modificarea regimului Strimtorilor, stabilit prin tratatul de la Lausanne (1923).⁴²

Ministrul de externe român, Titulescu, pleda pentru o revizuire a celor stabilite la Lausanne, revizuire în folosul Turciei, declarînd „...că nu trebuie să se lase să treacă o clipă pentru a proclama solidaritatea

³⁶ Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 120 (1934), f. 2—8.

³⁷ *Ibidem*, f. 17—18.

³⁸ *Ibidem*, f. 19.

³⁹ Ion Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, 1964, p. 533.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 529.

⁴¹ Arh. St. Buc., fond Casa regală, dos. 114 (1935), f. 1—2.

⁴² Vezi pt. amănunte : Actes de la Conférence de Montreux (22 juin—20 juillet 1936), Paris, 1936 ; Eliza Campus, *Din politica externă a României*, p. 357—361 ; Mehmet Ali Ekrem, *Atatürk...* p. 219—220.

țărilor din Înțelegerea Balcanică, alcătuită atît din înțelegerea intereselor reciproce, cum și din aceea a primatului securității regionale în raport cu interesele speciale ale fiecăruia din aceste țări⁴³, mai ales că „Strimtorile sînt însăși inima Turciei, dar ele sînt în același timp și plămîinii României”.⁴⁴

Convenția de la Montreux a reușit să instaureze un real regim de securitate, unde statele mici și mijlocii, au colaborat pe picior de egalitate cu cele mari, Înțelegerea Balcanică, arătîndu-și din plin viabilitatea. Cu acest prilej, Legația română din Ankara raporta, la 31 iulie 1936, că poziția României a adîncit și mai mult legăturile de prietenie între cele două state, Ismet İnönü cerînd să se transmită la București, la sugestia lui Atatürk, următoarele: „Sintem recunoscători României. Convenția de la Montreux va avea efecte bune asupra amicitiei și alianței noastre. Avem încredere în România și o asigurăm că poate avea încredere în noi”.⁴⁵

Consulatul turc de la Constanța a invitat oficialitățile românești de a participa la sediul consulatului, la ceremonia sărbătoririi Republicii Turcia (29 octombrie 1937), invitația fiind acceptată cu plăcere.⁴⁶ În scopul întăririi relațiilor dintre cele două state, la 23 mai 1938, sosea în portul Constanța, crucișătorul turc „Hamidie”, comandat de comandorul Necati Ordeniz. La bord se aflau 23 ofițeri, 52 cadeți, 35 ofițeri elevi și 300 marinari. Cu autobuze puse la dispoziție de către primăria Constanța, marinarii au vizitat orașul, o parte din litoral, mai ales băile din Mamaia, apoi au vizitat și Sulina. La bordul crucișătorului a sosit și ministrul de externe turc, Rüstü Aras, care cu un tren special a plecat la București.⁴⁷

Primul ministru turc Djelal Bayar, împreună cu ministrul de externe Rüstü Aras, urmau să sosească în toamna anului 1938 în România, în vederea strîngerii relațiilor dintre cele două state, căci după expresia lui Atatürk „...evoluția din ce în ce mai periculoasă a evenimentelor internaționale în ultimul timp ne face să fim și mai strînși legați de cauza păcii, și mai fideli prieteniiilor noastre cu statele aliate”⁴⁸, dar din cauza bolii președintelui, cer amînarea vizitei.⁴⁹ Legația română din Ankara, telegrafia la 25 octombrie 1938, că Atatürk a rezistat crizei, dar primul ministru, ca și ceilalți demnitari, se simt obligați să stea în jurul președintelui, pînă cînd va fi în afara oricărui pericol.⁵⁰

Se cunoaște evoluția evenimentelor, agravarea bolii lui Atatürk și moartea acestuia. În acest fel, la 10 noiembrie 1938, se stîngea din viață, una din figurile cele mai remarcabile ale poporului turc, personalitate proeminentă a lumii între cele două războaie mondiale.

⁴³ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, București, 1971, p. 781.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 781.

⁴⁵ Arh. M.A.E., fond 71, Turcia, dos. 159 (1936), teleg. din 31 iulie 1936 a Legației române din Ankara.

⁴⁶ Arh. St. Constanța, fond Primăria, dos. 14 (1937), f. 209.

⁴⁷ Arh. St. Constanța, fond Prefectură, dos. 35 (1938), f. 83, 93, 190.

⁴⁸ Arh. M.A.E., fond Înțelegere balcanică, dos. 8 (1938), f. 17.

⁴⁹ Arh. M.A.E., vol. 461/2, probl. 71, 1938, f. 2.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 4—5.

Știrea morții lui Atatürk, a îndoliat poporul român, care și-a arătat compasiunea prin mitinguri și arborarea drapelului tricolor cu doliu în întreaga țară, în ziua de 21 noiembrie 1938, cu ocazia înmormintării.

Ministrul de externe român, printr-o telegramă cifrată, către Legația din Ankara, informa că prin absența regelui, care era plecat la Londra, delegația română ce urma să participe la funeralii, era compusă din generalul Paul Teodorescu, ministrul aerului și marinei, generalul Moțaș, inspector general al armatei și ministrul Télémaque, acreditat la Ankara⁵¹. Totodată, ministrul de externe al României, N. Petrescu-Comnen, într-o telegramă, adresată lui Surku Saracoglu, își arăta compasiunea față de marele dispărut, figură proeminentă a istoriei universale.⁵²

Dispariția fondatorului statului modern turc, a fost o lovitură puternică și pentru țara noastră, pierdere atât de sugestiv exprimată de ziarul „Universul“ : „Aliat credincios al României, Atatürk a cîștigat pentru Republica Turcia sentimentul unei prietenii statornice din partea opiniei publice românești, care în aceste momente de crudă încercare trimite poporului turc expresiunea sentimentelor ei de prietenească mîngiere“.⁵³

La 14 noiembrie 1938, Legația română din Ankara, informînd despre alegerea lui Ismet Inönü în funcția de președinte al Republicii Turcia, făcea următorul comentariu : „Din fericire, patriotismul arzător insuflat de Atatürk, oamenilor politici și întregului popor a făcut ca să se ajungă la desemnarea succesorului fără nici un fel de dificultate și cu o repeziune care a dovedit că armătura statului republican kemalist are rădăcini serioase în sufletul întregului popor“⁵⁴.

Dispariția lui Atatürk în 1938 n-a știrbit cu nimic relațiile bune statornicite în perioada 1923—1938 între România și Turcia. Deoarece după cum afirmă istoricul turc, Suat Sinanoğlu, prin aspectul său exterior, prin structura sa internă, prin liniile politicii externe, Turcia după 1938, ca și cea de astăzi continuă să rămînă opera lui Kemal Atatürk.⁵⁵

La rîndul său, România a continuat pe plan extern după 1938 să ducă aceeași politică realistă față de Turcia, care a căpătat valențe noi superioare după 23 August 1944.

⁵¹ Arh. M.A.E., vol. 461/4, probl. 71, 1938, Turcia, T-6, f. 41.

⁵² *Ibidem*, f. 45.

⁵³ „Universul“ din 12 noiembrie 1938.

⁵⁴ Arh. M.A.E., vol. 461/1 f. 59.

⁵⁵ Suat Sinanoğlu, *Visage de la Turquie*, Ankara, 1979, p. 131.